

ANDRÉ VERMEULEN

Pionier van het verzet

Sybrand Marinus van Haersma Buma

(1903-1942)

Deze publicatie over het korte leven van burgemeester Van Haersma Buma van de toenmalige gemeente Wymbritseradeel in Friesland, is mede tot stand gekomen dank zij bijdragen van de Stichting Sneek 1940-1945, de gemeente Súdwest-Fryslân, de Van Heloma Stichting en het Herbert Duijntjerfonds.

Omslagontwerp: Mijke Wondergem
Afbeelding omslag: ter beschikking gesteld door Michiel van Haersma
Buma uit Voorburg
Ontwerp binnenwerk: Zeno Carpentier Alting

ISBN 978 94 6249 554 8
e-ISBN 978 94 6249 698 9
NUR 680

© 2021 André Vermeulen, p/a Uitgeversmaatschappij
Walburg Pers, Zutphen
© 2021 p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

	Voorwoord	7
1	De arrestatie	9
2	De voorgeschiedenis	15
3	Buma en Van Haersma oorspronkelijk twee families	37
4	Inus' jonge jaren	45
5	Van Den Haag naar Staveren	63
6	Wymbritseradeel	83
7	De Duitse overval	97
8	Zestien maanden Scheveningen	127
9	Zes weken Amersfoort	163
10	Het einde in Neuengamme	177
11	Na de klap	189
12	Staveren voor Marca de mooiste tijd	207
	Epiloog	217
	Wie is wie in de familie	225
	Geraadpleegde archieven	229
	Bronnen	233
	Literatuurlijst	235
	Fotoverantwoording	237

Voorwoord

Over de Tweede Wereldoorlog in Nederland zijn bibliotheken vol geschreven. Niet alleen over de militaire verrichtingen in mei 1940 en het daarop volgende ondergrondse verzetswerk tegen de Duitse overheersers, maar ook aan de heldhaftige verrichtingen én de collaboratie van individuele personen, en de Hongerwinter in het westen van het land aan het einde van de oorlog, zijn miljoenen woorden gewijd uit (vul)pennen, typemachines en computertoetsenborden.

Vrijwel iedereen heeft wel eens gehoord van Erik Hazelhoff Roelfzema, al was het alleen al door de ongelooflijk succesvolle musical *Soldaat van Oranje*, die sinds 2010 wordt opgevoerd in een hangar van het voormalige militaire vliegveld Valkenburg.

Hazelhoff was een van de vele duizenden mannen en vrouwen die in die duistere jaren 1940-1945 het de Duitsers lastig probeerden te maken, veelal zonder succes. De meesten van hen zijn de anonimiteit nooit ontstegen.

Zo'n man was Sybrand Marinus van Haersma Buma. Toen Hitlers troepen Nederland binnenvielen, was hij burgemeester van een grote plattelandsgemeente in Friesland. Buma nam geen blad voor de mond. Al ruim voor de bezetting mocht iedereen weten hoezeer hij het naziregime verafschuwde. Ook in de begindagen van de bezetting zweeg hij niet.

Wel hield hij zich stil met zijn ondergrondse activiteiten, die de geboren en getogen Hagenaar al in de zomer van 1940 ontplooiden. Buma was de eerste burgemeester die weigerde voor het Duitse juk te buigen, terwijl zijn bestuurlijke superieuren in Leeuwarden en Den Haag soepel met de bezetter meedeinden.

Ruim 75 jaar na de bevrijding van Nederland is het de hoogste tijd om met deze biografie burgemeester Buma uit de anonimiteit te halen en voor de vergetelheid te behoeden.

André Vermeulen
September 2020

I De arrestatie

‘S pelen jullie maar rustig door, er is niets aan de hand.’

De drie jongens die met de elektrische trein van de negenjarige Bernhard van Haersma Buma spelen, kijken een tikkeltje verstoord op naar de goed in het pak zittende NSB’er die in de deuropening staat en zijn blik keurend en speurend door de kamer laat gaan.

Het is woensdag 7 mei 1941. De man, die werkt voor de Sicherheitsdienst (SD) in Leeuwarden, heeft nog geen half uur daarvoor met behulp van twee agenten van de *Grüne Polizei* Bernhards vader opgepakt in café-restaurant Het Park in Sneek. Sybrand Marinus van Haersma Buma, tot voor kort burgemeester van het aangrenzende Wymbritseradeel, zat er met zijn twee wethouders en de chef van de gemeentepolitie illegaal te vergaderen.

Illegaal, omdat secretaris-generaal Frederiks – de hoogste ambtenaar van het ministerie van Binnenlandse Zaken – Buma nadrukkelijk heeft verboden om nog met zijn bestuurders en politiemensen te overleggen, sinds

de bezetter de in Duitse ogen recalcitrante burgemeester zes weken eerder heeft ontslagen.

De NSB'er die Van Haersma Buma in het café-restaurant verrast, is Zacharias (Hans) Sleijfer. De dertigjarige man spreekt vloeiend Duits; zijn oma van moeders kant is van Duitse komaf. Het levert hem in maart 1941 een baan op als tolk bij de SD in de Friese hoofdstad, waar hij zich later tijdens de bezetting ontwikkelt tot een gewetenloze en genadeloze sadist, die zijn slachtoffers tijdens verhoren zwaar mishandelt. Sleijfer wordt vergezeld door zijn collega Frans Lammers, dan 41 jaar, die ook als vertaler voor de SD werkt en zich later tijdens de bezetting zal laten kennen als een fanatiek Jodenjager.

Iemand moet gezien of geweten hebben dat Buma die middag in mei in het café is. Iemand die sympathiseert met de Duitsers en weet dat de ontslagen burgemeester niet wordt geacht om nog langer met de wethouders te beraadslagen, in of buiten het gemeentehuis. Mogelijk heeft de persoon in kwestie Buma naar binnen zien gaan in het café van uitbater Jaap Piso op de hoek van de (toenmalige) Stationsweg en de Parkstraat. Mogelijk ook heeft hij de wethouders Atsma en Cnossen gezien, evenals politiechef Sikke de Jong. De mannen zitten er trouwens niet voor de gezelligheid. De volgende dag, donderdag 8 mei, vergadert de gemeenteraad van Wymbritseradeel. Die vergadering bereiden zij nu voor.

Hoe het ook zij, de man of vrouw die Bernhards vader erbij lapt, tipt de SD in Leeuwarden. Onbekend is of Sleijfer en zijn Duitse politiemannen het viertal hebben opgewacht en na het betreden van het horecaetablisement hebben aangehouden, of dat zij de ontslagen burge-

In deze horeca-uitspanning in Sneek eindigt op 7 mei 1941 de vrijheid van Inus van Haersma Buma. Nederlandse leden van de Sicherheitsdienst pakken hem hier op.

meester op heterdaad hebben betrapt. Wel staat vast dat de SD'er met de *Grüne Polizei* en Buma van café Piso naar zijn huis aan de weg van Sneek naar IJsbrechtum rijdt, de nieuwbouwvilla De Harste, nauwelijks twee jaar terug opgeleverd, een afstand van zo'n zevenhonderd meter.

Hoewel Buma de huissleutel in zijn zak heeft, belt een van de Duitsers aan. Ietje, een van de twee dienstmeisjes, doet de deur open. Marca, de echtgenote van de opgebrachte burgemeester, begrijpt in een flits wat er staat te gebeuren en vraagt het dienstmeisje om haar jongste dochter bij zich te houden.

Cornélie heeft behalve broer Bernhard nog twee oudere zusjes: Mietje van bijna vier (1937) en Georgientje van zes jaar (1934).

De twee Duitsers gaan naar de werkkamer van hun arrestant en doorzoeken zijn bureau en boekenkast, op zoek naar bewijsmateriaal voor ... ja, voor wat? Het is algemeen bekend dat Van Haersma Buma geen vriend is van het nationaalsocialisme van Adolf Hitler en zijn bende. Dat laat hij na de inval in mei 1940 al meteen publiekelijk blijken. Bekend is ook zijn onvoorwaardelijke trouw aan het Koninklijk Huis. Koningin Wilhelmina, die de Duitsers is ontglipt door haar vlucht naar Londen, staat bij hem op een flink voetstuk. Dat Sybrand Marinus – roepnaam Inus – sinds het najaar van 1940 ook ondergronds verzetswerk pleegt, is behoudens in uiterst kleine kring niet bekend. Dan was hij wel met groot vertoon van macht zijn huis uit gesleurd.

De twee Nederlandse SD'ers en de Duitse politieagenten vinden niets. Ze zoeken dan ook niet zo secuur als een rechercheteam na de ontdekking van een dode. Zij weten dan al dat ze Van Haersma Buma die middag helemaal naar Scheveningen moeten brengen, naar de *Polizeigefängnis* grenzend aan het duinlandschap tussen de badplaats en Den Haag. Het cellencomplex krijgt al snel de bijnaam Oranjehotel, vanwege de vele verzetsmensen die de bezetter er opsluit.

Zouden de *Grüne Polizei* en het duo Sleijfer/Lammers wél goed hebben gezocht, dan hadden ze een aardige slag geslagen. In Inus' boekenkast staan het Rode en het Blauwe Boekje, waarin de familienamen van de Nederlandse adel en het patriciaat (niet-adellijke aristocratie) worden

vermeld. In een van die boeken zit een papiertje met de namen van verzetsstrijders met wie Van Haersma Buma contacten onderhoudt. Tijdens de huiszoeking blijven ze onaangeroerd.

Drie maanden later, in augustus 1941, stuurt Inus vanuit zijn gevangenschap in Scheveningen zijn echtgenote Marca in een brief over koetjes en kalfjes een gecodeerde boodschap: 'Wil je ook de verjaardag van Mia Dijkhof even nazien? Ik legde er een bladwijzer bij, die kan dan wel weg.' De censuur ziet hier niets verdachts in. En zo vindt Marca in het Rode Boekje inderdaad een papiertje met namen van verzetsstrijders. Dat verbrandt zij meteen in de vlam van een kaars.

Wat de Duitsers meenemen zijn de zogenoemde brandplaatjes, foto's van de leden van het Koninklijk Huis, die Engelse piloten boven Nederland droppen om het moreel een beetje op te vijzelen. De familie heeft er een hele serie van op de schoorsteenmantel staan. De Duitse autoriteiten verspreiden het onzinverhaal dat de plaatjes in brand kunnen vliegen als je ze oppakt, vandaar de benaming 'brandplaatjes'. De jonge Bernhard vond het maar jammer dat de foto's van de koninklijke familie waren verdwenen, waarop een van de dienstmeisjes zei dat het nog veel erger was dat zijn vader was verdwenen.

De arrestatieploeg geeft Van Haersma Buma de gelegenheid om extra kleding mee te nemen, wat erop duidt dat hij voor langere tijd weggaat. Dochter Mietje, hoewel nog maar een kleuter, heeft de gebeurtenissen van die woensdagmiddag nog scherp op haar netvlies. Ze ziet zichzelf nóg staan op de overloop van de eerste verdieping. Een van de Duitse politiemannen aaide haar over

haar krullenbol. Ze zag hoe haar moeder in de slaapkamer een koffertje inpakte met kleren van haar vader.

Inus neemt afscheid van zijn vrouw en om zijn kinderen gerust te stellen zegt hij dat hij naar opa en oma gaat. Bernhard gelooft er niets van. Zijn grootouders Van Haersma Buma wonen in Den Haag, in de wijk Benoordenhout. Van daar naar de gevangenis in Scheveningen is hooguit tien minuten met de fiets. Het bizarre toeval wil dat de gewezen burgemeester van Wymbritseradeel, geboren en getogen Hagenaar, de komende zestien maanden vlakbij zijn ouderlijk huis 'woont'.

Zijn vier kinderen en zijn huis zal hij nooit meer terugzien.

2 De voorgeschiedenis

De eerste week van februari 1941 begint weinig hoopgevend. Op maandag de derde zitten burgemeester Van Haersma Buma van Wymbritseradeel en zijn politiefchef Sikke de Jong in de trein van Sneek naar Leeuwarden. Beiden zijn ‘uitgenodigd’ om in de Friese hoofdstad kennis te komen nemen van de manier waarop de Duitse bezettingsmacht de orde in steden en dorpen wil handhaven. Daar heeft zij de medewerking bij nodig van de lokale Nederlandse gezagsdragers. De uitnodiging geldt dus niet alleen voor Buma en De Jong, maar voor alle 42 burgemeesters en politiecommandanten in de provincie.

In het gebouw van de SD aan het Zaailand/hoek Zuiderstraat leggen Duitse en Nederlandse functionarissen van de SD uit wat zij verwachten van de Friese ordehandhavers. Van Haersma Buma, die het liefst was weggebleven, draagt een dasspeld met de beeltenis van koningin Wilhelmina; het is een uitsnede van een dubbeltje. Dat valt op en na afloop van de bijeenkomst neemt een ge-